

FREDENSBORG
KOMMUNE

Sproggaven

Vejledning i udvidet dialogisk læsning

Titel: Sproggaven – vejledning i udvidet dialogisk læsning

Udarbejdet af: Læsekonsulent, Marianne Aen Thorsen, og
tosprogskonsulent, Wenche Sidenius, og med konsulentbistand fra
Nationalt Videncenter for Læsning.

Udgivet af: Center for Læring, Fritid og Sundhed, Fredensborg
Kommune.

Version: 1.0

Versionsdato: 2016-09-06

Eventuelle henvendelser af indholdsmæssig karakter rettes til
læsekonsulent, **Marianne Aen Thorsen**, dir.tlf.nr.: 7256 2277, eller e-
mail: mtho@fredensborg.dk, alternativt tosprogskonsulent, **Wenche
Sidenius**, dir.tlf.nr.: 7256 5191, eller e-mail: wesi@fredensborg.dk

Henvendelser vedr. projekt Sproggaven rettes til konsulent, **Liv
Holmgaard Nørrelykke**, dir.tlf.nr.: 7256 5417, eller e-mail:
lihn@fredensborg.dk

Kære medarbejder

Sproglige kompetencer har afgørende betydning for børns muligheder for at udvikle sig personligt, socialt og læringsmæssigt i både dagtilbud og skole.

Børn med stærke sproglige kompetencer i småbørnsalderen har bedre muligheder for at klare sig godt senere i livet - uanset social baggrund. Især har det stor betydning, at børn udvikler et stort ordforråd. Der er nemlig sammenhæng imellem størrelsen af ordforrådet i 0-6 års alderen og den faglige udvikling igennem hele skoleforløbet.

Det har også stor betydning for børnenes udvikling, at de tidligt lærer, at man kan kommunikere med skrift. Det kan fx være at give udtryk for noget ved at tegne en tegning, lave et symbol eller skrive kruseduller og bogstaver.

Sprogarbejdet i dagtilbud er derfor et højt prioriteret område i Fredensborg Kommune.

For at styrke sprogarbejdet har pædagoger og ledere fra kommunens dagtilbud i samarbejde med konsulenter fra Center for Læring, Fritid og Sundhed og med konsulentbistand fra Nationalt Videncenter for Læsning udarbejdet Sproggaven.

Sproggaven er et materiale, der bygger på forskningsbaserede metoder til at udvikle børns færdigheder i at forstå og anvende talesproget og forskellige slags skriftlige tegn. Dette kaldes at udvikle børnenes literacy-kompetencer.

I Sproggaven bruges børnelitteraturen som løftestang for udvikling af børnenes literacy-kompetencer. Netop ved at tage udgangspunkt i børnebøger får børnene mange forskellige identifikationsmuligheder og oplevelser af forskellige fiktive fremstillinger af verden. Når børnene som små har fået gode oplevelser med bøger, vil de senere få lyst til at læse selv.

Der er udvalgt 13 børnebøger til at indgå i Sproggaven. Til hver børnebog hører en bogfolder. Den indeholder metodiske anbefalinger til at styrke børnenes literacy-kompetencer med udgangspunkt i de litterære oplevelser, som bogen giver mulighed for.

Det er hensigten, at alle børn i løbet af deres tid i kommunens dagtilbud kommer til at stifte bekendtskab med bøgerne i Sproggaven. Dette er med til at sikre, at alle børn – uanset social baggrund - møder skolen med fælles litterære erfaringer, som skolen kan bygge videre på.

Hermed følger Sproggaven kommunens strategi for sprog og skriftsprog på 0-16 års området. Strategien understreger betydningen af samarbejdet imellem dagtilbud og forældre for at kunne sikre børnene de bedste muligheder for at udvikle literacy-kompetencer. Derfor indgår dette samarbejde i Sproggaven.

Vi håber, at både du, børnene og deres forældre vil få glæde af Sproggaven.

Indhold

Udvidet dialogisk læsning	7
Fremgangsmåde i læsemetoden.....	7
Fase 1: Læs og lyt.....	8
Før du læser: børnene gætter på handlingen i historien.....	8
Imens du læser: børnene får fat på handlingen	8
Efter du har læst: dialog og fokusord	8
Fase 2: Læs og snak.....	8
Før du læser: fokusord og huske historien	8
Imens du læser: dialog om bogen	8
Efter du har læst	9
Fase 3: Læs og leg	9
Før du læser: huske historien.....	9
Imens du læser: børnene er de aktive historiefortællere.....	9
Efter du har læst	9
Variationsmuligheder.....	9
Fokusord	10
Hvorfor, hvor mange og hvornår	10
Hvordan.....	11
Valg af fokusord.....	12
Hvad har børnene brug for at vide om et fokusord.....	12
Ekstra fokusord.....	15
Hvordan styrker du barnets sprog i dialogen om bogen	15
Anerkend barnet i dialogen.....	15
Stræb efter fem turtagninger.....	15
Følg barnet.....	15
Udvid barnets sætninger	16
Anvend spørgsmål i dialogen	16
Vær opmærksom på lukkede og åbne spørgsmål.....	16
Lukkede spørgsmål.....	16
Åbne spørgsmål	16

Hjælp de sprogligt udfordrede børn og de yngste børn	17
Brug dialogen i barnets litterære oplevelse	17
Lege og aktiviteter til bogen	17
Planlægning i dagtilbuddet	18
Lav læsegrupper: hvilke børn og hvor mange	18
Valg af bog og bogfolder til hver gruppe.....	18
Rækkefølge af bøgerne	19
Oplæser til hver gruppe	19
Hvor	19
Hvornår	19
Inden du går i gang.....	19
Lær bogen godt at kende	19
Kend historien godt og øv dig i at læse op	19
Understreg fokusord	20
Planlæg dit sprogudviklende arbejde.....	20
Fokusord	20
Spørgsmål	20
Literacy-udviklende lege og aktiviteter	20
Medbring.....	20
Tjek listen i bogfolderen	20
"Taletegn"	20
Gode ideer.....	21
Fælles refleksion og sparring i personalegruppen.....	21
Illustrationer af fokusordene	21
Synliggør fokusordene	21
Udstilling.....	21
Forældrematerialer.....	21
Informationsmateriale til forældre.....	22
Ordliste	22

Udvidet dialogisk læsning

Sproggaven indeholder metoder, som giver børnene mulighed for at udvikle literacy-kompetencer. En af metoderne er dialogisk læsning. Forskning både i udlandet og herhjemme viser nemlig, at dialogisk læsning styrker børns ordforråd meget mere end almindelig højtlesning.

Metoden er udviklet af den amerikanske forsker G. J. Whitehurst, og den er en særlig måde at læse op på for et enkelt barn eller et mindre antal børn. I den dialogiske læsning er dialogen om bogen en vigtig sprogudviklende faktor. Her giver du børnene ord og udtryk, som de kan bruge i samtalen. Børnene får megen taletid, så de får mulighed for at tilegne sig de mange nye ord, og de bliver bedre til at udtrykke sig.

I Sproggaven udvider vi den dialogiske læsning med mange lege og aktiviteter, som du kan bruge til at styrke børnenes literacy-kompetencer. Derfor kalder vi den samlede metode i Sproggaven for "udvidet dialogisk læsning". Den udvidede læsning styrker i højere grad børns literacy-kompetencer end traditionel dialogisk læsning.

I det følgende kan du læse om grundlæggende principper i læsemetoden dialogisk læsning.

I bogfolderne er der praktiske vejledninger til både dialogisk læsning og til, hvordan du udvider den dialogiske læsning med andre metoder til at styrke børnenes literacy-kompetencer.

Fremgangsmåde i læsemetoden

I dialogisk læsning er det vigtigt, at du læser den samme bog for børnene mindst tre gange. Dette skal ske i løbet af en uge.

Du læser altså den samme bog, men på forskellige måder og med forskellige aktiviteter for børnene. Første gang lytter børnene til din oplæsning. Anden gang taler I om bogen, imens du læser den op. Tredje gang kender børnene bogen så godt, at de selv kan fortælle hele eller dele af handlingen. Efter tredje gang udvides den dialogiske læsning med lege og andre aktiviteter. I den udvidede dialogiske læsning er der således tre faser: Læs og lyt, Læs og snak, Læs og leg.

Nedenfor kan du se, hvad der skal ske i de tre faser:

Fase 1: Læs og lyt

Før du læser: børnene gætter på handlingen i historien

Lad først børnene bladre i bogen, se på billederne og gætte på, hvad den handler om. Afhængigt af børnenes alder kan du også tale med dem om bogens titel, forfatter, illustrator og illustrationer.

Imens du læser: børnene får fat på handlingen

Herefter fortæller du historien i bogen eller læser den op, imens børnene lytter. Du kan eventuelt standse op et par spændende steder og spørge børnene om, hvad de tror, der vil ske. Det vil styrke deres evne til at leve sig ind i historien og til at blive mere opmærksomme på den fortsatte handling. På den måde vækkes børnenes nysgerrighed, og det får stor betydning for børnene senere, når de selv skal læse bøger. Det kan måske også være nødvendigt at stoppe op et par steder for at forklare noget. Men sørg for at vende hurtigt tilbage til at fortælle/læse historien, så børnene ikke mister tråden.

Efter du har læst: dialog og fokusord

Når børnene har hørt hele historien, har de nok lyst til at tale lidt om den. Følg børnenes interesse og nysgerrighed i jeres dialog. Prøv at holde dialogen med det enkelte barn i et stykke tid, så du og barnet skiftes til at sige noget. Tilstræb, at I skiftes på denne måde mindst fem gange, når børnene er i børnehavealderen (se under Hvordan styrker du barnets sprog i dialogen om bogen). Bagefter kan du begynde arbejdet med de første fokusord (se under Fokusord). Vi anbefaler, at du højst tager 3 eller 4 fokusord i hver fase, hvis børnene skal have mulighed for at lære dem.

Fase 2: Læs og snak

Før du læser: fokusord og huske historien

Her kan du arbejde med tre eller fire nye fokusord til bogen. I bogfolderen kan du finde en række forslag til aktiviteter med fokusordene. Spørg også, hvad børnene kan huske fra historien.

Imens du læser: dialog om bogen

Når du læser bogen anden gang, kender børnene handlingen. Du kan læse langsomt og holde små pauser under din læsning for at invitere børnene til samtale om bogens handling, personer, billeder og sprog. I dialogen om bogen styrker du børnenes forståelse af bogen, og dialogen giver børnene gode muligheder for at udvikle og bruge sproget som redskab til at tænke og lære. I hver bogfolder er der flere eksempler på spørgsmål, du kan bruge til inddrage børnene i dialog om bogen (se

under Hvordan styrker du barnets sprog i dialogen om bogen). Børnene må også gerne selv lægge op til dialog, imens du læser bogen op for anden gang. Det gør ikke noget, at de afbryder din oplæsning for at spørge om noget eller for at fortælle noget om historien. Følg altid børnenes interesse og nysgerrighed i jeres dialog om bogen og stræb efter mindst fem turtagninger i dialogen med hvert barn i børnehavealderen (se under Hvordan styrker du barnets sprog i dialogen om bogen).

Efter du har læst

I "Læs og snak" er der ingen efter-læse-aktiviteter.

Fase 3: Læs og leg

Før du læser: huske historien

Nu kan du arbejde med de sidste fokusord til bogen. I bogfolderne kan du finde inspiration til aktiviteter, der fremmer børnenes forståelse og tilegnelse af fokusordene.

Det er en god ide at starte "Læs og leg" med kort at tale med børnene om, hvad bogen handler om.

Imens du læser: børnene er de aktive historiefortællere

De fleste børn er nu så fortrolige med bogens handling, at du kan bede dem om at fortælle den ud fra billederne i bogen. Du kan støtte børnene ved at guide dem med spørgsmål, som får dem til at huske handlingen. Du kan også bede børnene om at legelæse dele af bogen op for hinanden/dig/en dukke mm., hvis de synes, det kunne være sjovt.

Efter du har læst

Afhængigt af børnenes alder kan du spørge dem, hvad de synes om bogen. Måske synes de, at der mangler noget i bogen, og de kan have idéer til, hvordan handlingen evt. kunne fortsætte. Herefter er der en bogquiz samt literacy-udviklende lege og aktiviteter. Vælg mindst én aktivitet og gerne flere under hver overskrift i bogfolderen. Derudover kan du vælge at lave dine egne aktiviteter, som også kan passe til de forskellige overskrifter i bogfolderen.

Variationsmuligheder

Når du arbejder med bøgerne og bogfolderne til Sproggaven, er det vigtigt, at du følger metoden og benytter dig af de vejledninger, som står i både denne vejledning og i hver bogfolder. Samtidigt opfordrer vi dig til at bruge din pædagogiske faglighed til at tilpasse metoden til din aktuelle børnegruppe fx i forhold til antallet af fokusord og ved at lave

nogle af de literacy-udviklende lege og aktiviteter både før og undervejs i forløbet og ikke kun til sidst. Du kan også selv lave flere literacy-udviklende lege og aktiviteter. Det kan du læse mere om i de følgende afsnit.

Vær opmærksom på, at børnene udvikler deres sprog mest i aktiviteter, hvor de skal stå lidt på tæer. De sproglige aktiviteter skal altså være tilpas udfordrende for din børnegruppe, så børnene både har forudsætninger for at deltage i dem og udvikle sig endnu mere sprogligt, når du guider dem. Hvis de sproglige aktiviteter er for lette, udvikler børnene sig ikke optimalt.

Fokusord

Hvorfor, hvor mange og hvornår

Størrelsen af børns ordforråd i 0-6 års alderen har sammenhæng med børnenes faglige udvikling igennem hele skoleforløbet. Så derfor er det væsentligt, at børnene tilegner sig mange nye ord, imens de går i dagtilbud. Men nogle børn har nemmere ved at lære nye ord end andre børn. Børn med et stort ordforråd lærer nemt nye ord. Deres store ordforråd giver dem nemlig gode muligheder for at udlede betydningen af et nyt ord og for at knytte forbindelser imellem det nye ord og ord, de kender i forvejen. Børn med et lille ordforråd har ikke de samme muligheder og kan derfor have sværere ved at tilegne sig nye ord, og det kan tage længere tid.

I Sproggaven er der 10 fokusord til hver bog, dvs. udvalgte ord, som børnene får mulighed for at tilegne sig. Hvis din børnegruppe er sprogligt udfordret, kan 10 fokusord måske være for mange. Det vurderer du og skærer lidt ned, så antallet matcher børnegruppen. Måske kan du så inddrage de ord, du skærer væk, i andre dagligdags aktiviteter i dagtilbuddet, så børnene møder dem på et andet tidspunkt.

I bogfolderne er der forslag til en gruppering af fokusordene. Fokusordene er opdelt i tre grupper for at gøre det muligt at sprede arbejdet med fokusordene ud på alle tre faser (Læs og lyt, Læs og snak, Læs og leg). Ved at arbejde med få ord ad gangen har børnene en langt bedre mulighed for at tilegne sig ordene, end hvis de skulle lære alle 10 fokusord på én gang. Måske kan din børnegruppe endda have gavn af at lave aktiviteter med nogle af fokusordene, inden de hører historien første gang. I bogfolderne er der forslag til, hvordan man kan gøre det.

Det er tilstræbt, at mindst to af ordene i hver gruppe hænger sammen på en eller anden måde og derfor kan understøtte børnenes tilegnelse af dem. Der er mange forskellige måder, ordene kan hænge sammen på. En måde kan være, at to ord i en gruppe er synonymer eller antonymer. En anden måde kan være en indholdsmæssig sammenhæng fx kan to eller flere ord i en gruppe være navne på dyr eller ord for noget, man kan gøre i et køkken. De kan også være ord, der bruges i en bestemt situation eller til at tale om en bestemt handling eller et bestemt emne. På den måde får børnene mulighed for at danne sig indre billeder af ordenes betydning og anvendelse og for at sætte ordene i relation til hinanden. Det gør det nemmere for børnene både at optage ordene i deres eget ordforråd og at huske dem.

Du kan vælge at bibeholde den gruppering, som er foreslået i bogfolderne, eller du kan vælge en anden, som kan passe bedre til din børnegruppens alder og kulturelle baggrund.

Hvordan

I bogfolderne er der grundige vejledninger til, hvordan du kan arbejde på forskellig måde med fokusordene, så de kommer til at indgå i samtalerne om bøgerne og i børnenes eget sprog.

Det er en god idé at lade børnene illustrere fokusordene selv ved at fremstille tegn på forskellig vis. Det kan fx være ved at fotografere og filme et fokusord med iPad, ved at tegne og ved at fremstille andre skriftlige tegn. På den måde bliver børnene medskabende og eksperimenterende, og de får mange erfaringer med at koble ord og tegn sammen (se under Gode ideer).

Når du selv udtaler ordene meget tydeligt, kan børnene lettere lære at sige dem selv enten med det samme eller lidt senere i deres sproglige udvikling. Det hjælper også børnene, at du bruger fokusordene så meget som muligt i alle naturlige sammenhænge i dagligdagen. Så kan børnene nemmere lære at bruge fokusordene.

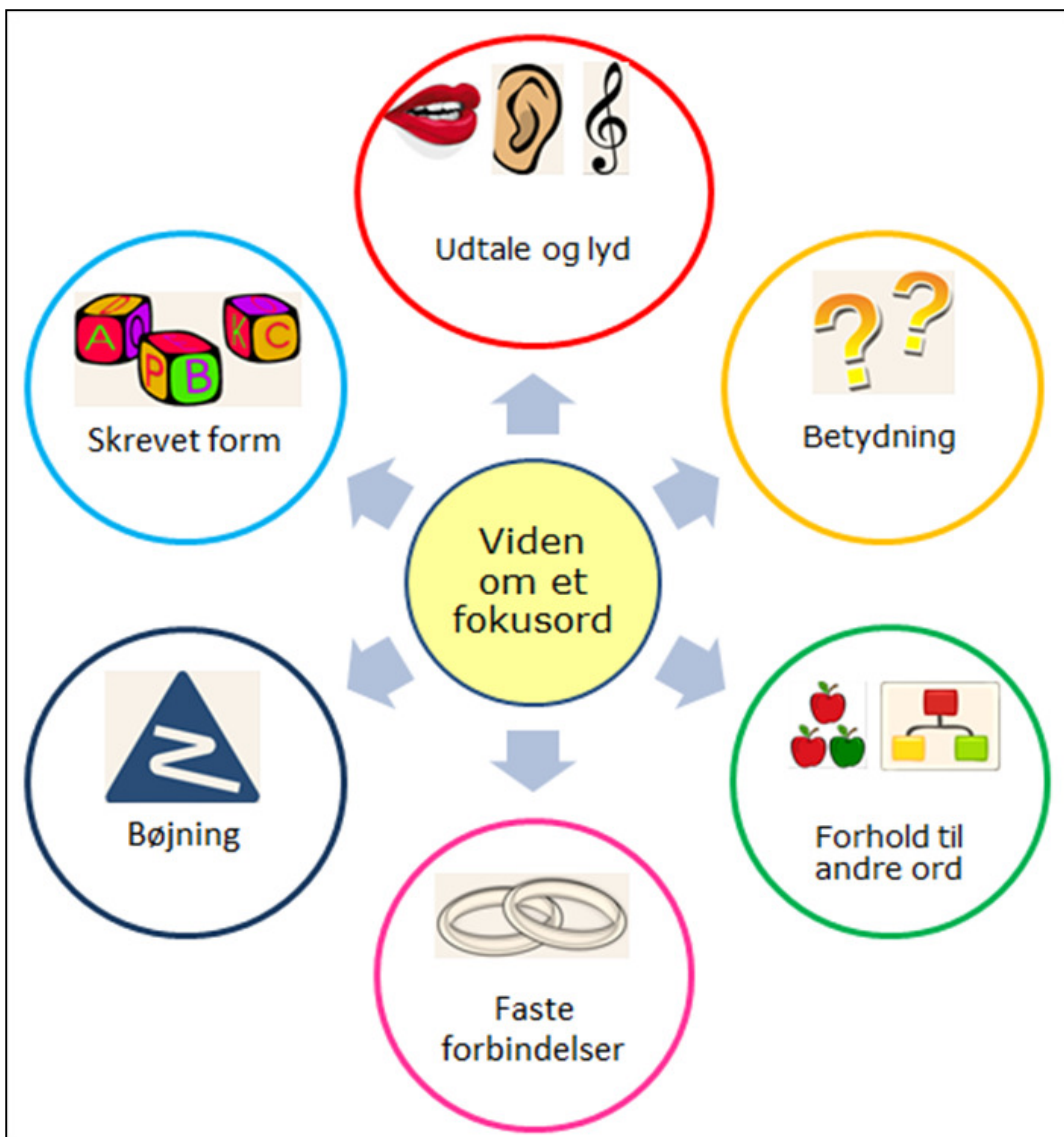
Valg af fokusord

Fokusordene er valgt ud fra forskellige kriterier:

- **SPROGLIGT UDVIKLINGSTRIN**
Fokusordene er valgt sådan, at de passer til den almindelige sproglige udvikling. Til de alleryngste skal fokusordene derfor være fra barnets nære verden, hvorimod fokusordene til ældre børnehavebørn skal være mere udfordrende som fx sammensatte ord og mere abstrakte ord, der betegner følelser og begreber.
- **HVERDAGSORD OG 'BOG-ORD'**
Små børn har brug for at tilegne sig hverdagsord, dvs. ord, som de kan bruge til almindelige samtaler om dagligdags gøremål. Det kan være ord, som børn og voksne bruger i fx spise-, bade-, påklædnings- og legesituationer. De lidt ældre børn i børnehaven får i stigende grad brug for at lære en anden slags ord, "bog-ord", som vi især finder i bøger. Jo flere "bog-ord" børn kan forstå og anvende, jo nemmere vil de få ved at lære nye ord i skolen. Derfor er fokusordene i Sproggaven både hverdagsord og "bog-ord".
- **ANVENDELIGHED**
Fokusordene skal være nemme for børnene at forstå og anvende. De skal være brugbare for børnene både i samtalen om den læste bog og i andre naturlige sprogsituationer, så børnene kan optage dem i deres eget ordforråd. Aktiviteter med fokusordene skal også kunne medføre, at børnenes tilegner sig endnu flere ord.
- **TILEGNELSESFORM**
De yngste børn skal i meget højere grad end de ældste børn kunne bruge deres sanser til at forstå ordenes betydning. De fleste fokusord er derfor ord, som kan visualiseres (vises med billeder), konkretiseres (vises med en genstand) eller dramatiseres (vises med kroppen). Til de ældste børn har vi også valgt fokusord, som børnene ikke alene kan bruge deres sanser til at forstå betydningen af. Disse fokusord kan i højere grad forklares med ord og begreber, som børnene almindeligvis kender i forvejen.

Hvad har børnene brug for at vide om et fokusord

Figuren på nedenfor viser de mange forskellige former for viden om ord, som børn har brug for at udvikle inden skolestart.

For de alleryngste børn er viden om ordets konkrete betydning tilstrækkelig. Men jo ældre børnene bliver, desto mere viden om ordet skal de have mulighed for at udvikle. Hvor megen viden det enkelte barn kan tilegne sig om et fokusord – og andre ord – afhænger naturligvis af barnets alder og sproglige udviklingsniveau.

I bogfolderne er der forslag til aktiviteter med fokusordene, som kommer omkring mange af de forskellige former for viden om et ord. Skemaet på side 11 giver en oversigt over, hvad de forskellige former for viden om et fokusord indeholder. Du kan bruge skemaet, hvis du vil lave flere aktiviteter med fokusordene, eller hvis du vælger at arbejde med flere fokusord end de 10 fokusord i hver bogfolder.

 <p>Udtale og lyd</p>	<p>Barnet kan udtale ordet tydeligt og rigtigt Barnet kan klappe/hoppe til ordets stavelser og kender således ordets rytme Barnet kan høre, om ordet rimer på andre ord Barnet kan lave vrøvlerim med ordet fx "mave"- "bave"</p>
 <p>Betydning</p>	<p>Barnet forstår ordets konkrete betydning Barnet kender eventuelle andre betydninger af ordet fx kan ordet "pære" være en frugt eller en el-pære Barnet kender eventuelle overførte betydninger i udtryk med ordet fx "at have lys i pæren" kan betyde at være klog, og "at sove rævesøvn" ikke handler om en ræv</p>
 <p>Forhold til andre ord</p>	<p>Barnet kender og bruger synonymmer til ordet (ord som betyder det samme) fx "skæg" er synonym til "sjov" Barnet kender og bruger antonymer til ordet (ord som betyder det modsatte) fx "kedelig" er antonym til "sjov" Barnet kender ordets overbegreber eller underbegreber fx "frugt" er et overbegreb for underbegreberne "banan" og "appelsin"</p>
 <p>Faste forbindelser</p>	<p>Barnet forstår og bruger ordet i faste forbindelser fx "ked" bruges sammen med "af" i den faste forbindelse "ked af" Barnet forstår og bruger ordets faste forbindelser rigtigt og ved, at det er vigtigt at bruge de rigtige ord sammen fx at "skylle ud" ikke er det samme som "skylle af" eller "skylle ned"</p>
 <p>Bøjning</p>	<p>Barnet forstår og bruger navneord i ental og flertal fx "appelsin" og "appelsiner" Barnet forstår og bruger udsagnsord i forskellig tid fx "bager", "bagte" og "har bagt" Barnet forstår og anvender grader af tillægsord fx "sød", "sødere" og "sødest"</p>
 <p>Skrevet form</p>	<p>Barnet viser interesse for at se og finde ordet i bogen Barnet legeskriver ordet Barnet genkender et eller flere bogstaver i ordet Barnet skriver et eller flere bogstaver i ordet</p>

Ekstra fokusord

Måske viser det sig, at også andre ord end de 10 fokusord i bogfolderen er relevante fokusord for din børnegruppe. Det er oplagt at inddrage ord, som din børnegruppe bliver optaget af undervejs og så arbejde med dem som ekstra fokusord til bogen. I aktivitetsforslagene til fokusordene i bogfolderne kan du hente inspiration til selv at lave aktiviteter med de ekstra fokusord, så børnene får så megen viden om ordene som muligt – selvfølgelig afhængigt af deres sproglige niveau.

Hvordan styrker du barnets sprog i dialogen om bogen

Anerkend barnet i dialogen

Ved at anerkende barnet i dialogen og opmuntre barnet til at sige mere, styrker du barnets følelse af at lykkes. Det kan du gøre ved fx at sige: *"Ja, det tror jeg også"* eller *"Sikke meget du kan fortælle"* osv. Så får barnet mere selvtillid, mod og lyst til at tale, og du får gode muligheder for at give barnet passende sproglige udfordringer.

Stræb efter fem turtagninger

En dialog er mere end dit spørgsmål og barnets svar. Når barnet har svaret, kan du kommentere barnets svar og/eller stille et nyt spørgsmål, som udvider barnets svar. Det kan naturligvis også være barnet, der starter med at spørge eller sige en bemærkning. Her kan du svare, kommentere og/eller stille et nyt spørgsmål til barnet, så I fortsætter dialogen. I en dialog skiftes du og barnet på den måde til at tale mindst fem gange. Det hedder fem turtagninger. Jo ældre barnet er og jo mere sprog barnet har, jo bedre kan det lade sig gøre at opnå fem turtagninger i dialogen, dvs. det kan nemmest lade sig gøre med børn i børnehavealderen. Hos de yngste og hos sprogligt udfordrede børn kan en turtagning også bestå af non-verbale signaler, som fx at pege. I dialogen med de yngste børn (og børn med kun lidt verbalsprog eller børn med kun få sprogfærdigheder på dansk) er du sprog giver, hvor du sætter ord på både ting, billeder, bevægelser mm. og på børnenes non-verbale signaler. I dialogen med disse børn kan du derfor opleve, at du siger mange flere ord end børnene.

Følg barnet

Giv barnet muligheder for også at tale om andet end det, du lige har spurgt om. Her gælder det om at følge barnets interesse og bygge videre på det, barnet siger, så du får en dialog med barnet.

Udvid barnets sætninger

Når du og et barn er i dialog, kan du udvikle barnets sprog ved at gentage barnets svar fx når du kommenterer svaret eller spørger mere ind til barnets svar. Her gælder det om at gentage barnets sætning ved at tilføje flere ord og/eller mere præcise ord, så barnet på den måde hører en udvidet model af sit eget svar, som barnet senere selv kan bruge.

Anvend spørgsmål i dialogen

I hver bogfolder er der eksempler på spørgsmål, som du kan stille til bøgerne. Afhængigt af din børnegruppe kan du stille flere/færre/andre spørgsmål end dem i bogfolderen, og du kan tilpasse spørgsmålene, så de passer til din børnegruppe. Spørgsmålene kan både indlede en dialog og være med til at fortsætte en dialog med børnene. Det er altid en god idé, at du anvender fokusordene i spørgsmålene/dialogen, så barnet hører både, hvordan du bruger dem og også selv får mulighed for at bruge dem. Det er også en god idé, at du i dialogen med børnene sørger for, at de kan relatere noget fra bogen til deres eget liv fx *"De tre bukkebruse var i badeland. Har I også prøvet at være i et badeland? Hvad oplevede I?"* Hermed kan børnene bruge nogle af bogens ord til at fortælle om sig selv og deres egne erfaringer og oplevelser.

Vær opmærksom på lukkede og åbne spørgsmål

Der er to hovedtyper af spørgsmål: lukkede spørgsmål og åbne spørgsmål:

Lukkede spørgsmål

De lukkede spørgsmål har som regel kun ét svar fx *"Hvilke farver har Cirkelines kjoler?"* eller *"Hvad har Kaj på fødderne?"* Lukkede spørgsmål er gode, når du gerne vil have barnet til at bruge fokusordene. Hvis barnet svarer med et eller nogle få ord, kan du understøtte barnet i at sige en hel sætning. Det kan du bl.a. gøre ved at give barnet din fulde opmærksomhed og tid til at tænke og finde ordene frem. Du kan invitere barnet til at sige mere ved at give barnet mulighed for at fortælle andet, end det spørgsmål lød på. Du kan også kommentere barnets svar og stille flere spørgsmål, så du får en dialog med barnet.

Åbne spørgsmål

Åbne spørgsmål er gode, når du gerne vil udfordre barnet til at tænke og sige sin mening. Åbne spørgsmål lægger op til, at barnet udtrykker sig med sætninger og ikke kun et eller få ord. Åbne spørgsmål har ikke

noget rigtigt eller forkert svar, og når du kommenterer barnets svar og/eller stiller et nyt spørgsmål, åbner det naturligt for en dialog. Eksempler på åbne spørgsmål kunne være *"Hvad tror du, der vil ske for de tre bukke bruse i badelandet?"* eller *"Hvad ville du gøre, hvis du var lige så lille som Cirkeline?"* eller *"Hvad lavede du, da du var i badeland?"*

Hjælp de sprogligt udfordrede børn og de yngste børn

Børn med få talesproglige færdigheder kan have store udfordringer ved at indgå i en dialog. Så for at få en dialog i gang med barnet, kan du vende om på rækkefølgen spørgsmål – svar. Du kan altså først selv give dit bud på et svar og så spørge barnet bagefter. Fx kan du til bogen *"Mila og monstrene"* sige til billedet, hvor Mila hjælper sin mor: *"Se, hvor Mila hjælper sin mor. Mor ser glad ud. Jeg tror, mor er glad for Milas hjælp."* Herefter kan du spørge barnet: *"Hvad er Milas mor glad for?"* e.l. En del børn vil være meget stille i dialogen. Du kan invitere disse børn til en dialog ved at give dem tid nok til at sige noget og give dem din fulde opmærksomhed, dvs. holde god øjenkontakt med dem og vise dem, at du er interesseret i at høre, hvad de vil sige. Samme fremgangsmåde kan du anvende til de yngste børn.

Brug dialogen i barnets litterære oplevelse

Sproggaven bruger børnelitteratur til at give børnene gode litterære oplevelser, som senere kan give dem lyst til at læse selv. Børnelitteratur giver også børnene rige muligheder for at identificere sig med personer i bøgernes fiktive univers og spejle sig i dem. Hermed kan børnene udvikle deres tanker og forestillinger om dem selv og deres verden. Derfor er der på forsiden af hver bogfolder en kort angivelse af, hvilken litterær oplevelse børnene kan få af den pågældende bog, og hvilke identifikationsmuligheder bogen indbyder til. Afhængig af børnenes alder kan du tale om følelser og holdninger i tilknytning til personerne i bogen. Lad børnene forestille sig, hvordan det er at være en eller flere af personerne. Lad dem forestille sig det fiktive univers, som er i bogen, og sammenligne det med deres eget. Lad dem undre sig over fortællingen, digte videre, stille spørgsmål til den, sige deres mening om den osv.

Lege og aktiviteter til bogen

I hver bogfolder er der forslag til mange lege og aktiviteter, der på forskellig måde er med at styrke børnenes literacy-kompetencer. Nogle af aktiviteterne styrker samtidigt børnenes motoriske og sansemæssige udvikling.

Aktiviteterne er sorteret under seks forskellige overskrifter: Ordforråd, Lydlig opmærksomhed, Sproglig rytme og ords lydlige udtryk, Sprog i aktiviteter med krop og bevægelse, Sprog i aktiviteter med digitale medier, Sprog i sociale og personlige kompetencer, Sprog i kreative aktiviteter.

Nogle af aktivitetsforslagene styrker også andre kompetencer fx visuel og auditiv hukommelse, arbejdshukommelse, forestillingsevne, numeracy mm. De har ikke en særskilt overskrift, men er lagt ind under de eksisterende overskrifter – dog vil der stå ved aktiviteten, at den også styrker en eller flere af disse andre vigtige kompetencer i børnenes literacy-udvikling (se under Ordliste).

Du kan bruge forslagene til lege og aktiviteter som et idékatalog, hvor du udvælger mindst én aktivitet under hver overskrift, som passer til din børnegruppe. Derudover kan du selv lave flere aktiviteter under de forskellige overskrifter.

Aktiviteterne er oprindeligt tænkt til at foregå til sidst, men det står dig frit for at sprede aktiviteterne ud på alle tre faser, hvis det passer bedre til din børnegruppe. Du kan også vælge at lave nogle af aktiviteterne, inden du læser bogen for børnene første gang.

Planlægning i dagtilbuddet

Lav læsegrupper: hvilke børn og hvor mange

Det er vigtigt, at børnene fungerer godt sammen i deres læsegruppe, og at de har lige muligheder for at deltage i både dialogen, legene og aktiviteterne. Derfor anbefaler vi, at hver gruppe består af børn med nogenlunde samme sproglige niveau. Grupperne kan være af forskellig størrelse. Børn med svage sproglige kompetencer profiterer mest af at være i små grupper, dvs. 3 eller 4 børn. I kan godt lave en læsegruppe med op til 8 børn, hvis de alle sammen har stærke sproglige kompetencer.

Valg af bog og bogfolder til hver gruppe

Der er indlagt en progression i arbejdet med bøgerne og bogfolderne i Sproggaven. Progressionen følger den almindelige talesproglige udvikling. På forsiden af hver bogfolder står der, hvilken sproglig alder bogfolderen er bedst egnet til. Det betyder, at du ikke nødvendigvis skal arbejde med de bøger, som hører børnenes biologiske alder til – men med bøger, der svarer til din børnegruppens sproglige udvikling. Så hvis

du har en gruppe 4-årige børn, som sprogligt er på niveau med lidt yngre børn, anbefaler vi, at du vælger en bog med tilhørende bogfolder til børn med en sproglig udvikling svarende til 3-4 år. Eller hvis børnene sprogligt er endnu mere udfordret, kan du vælge en bog og bogfolder til børn med en sproglig udvikling svarende til 2-3 år. Det er nemlig vigtigt, at børnene kan følge med i den litterære fortælling, og at de kan forstå fokusordene. Børnene skal opleve, at de får succes ved at læse bogen sammen med dig, og de skal blive læselystne – læseglade. Det er det arbejde, du som pædagog bygger op, når du læser med din børnegruppe.

Rækkefølge af bøgerne

Til hver sproglig aldersgruppe er der 2 eller 3 bøger. Der er ikke en fast rækkefølge af bøger til samme sproglige aldersgruppe. Den kan afhænge af børnegruppen, årstiden mm.

Oplæser til hver gruppe

For at få bedst mulig sammenhæng imellem de tre faser i den dialogiske læsning anbefaler vi, at det er den samme voksne, som læser alle tre gange for en børnegruppe.

Hvor

Det er også en god ide, at du laver den dialogiske læsning i samme lokale hver gang, og hvor der er ro til, at børnene kan blive opslugt af bogen og jeres dialog. Placer dig på en måde, så børnene kan følge med og se billederne i bogen, imens du læser. Det er også vigtigt, at du kan have god øjenkontakt med hvert barn, så placer ikke børnene lige ved siden af dig.

Hvornår

Det kan være en rigtig god ide, at I planlægger den dialogiske læsning til at foregå på faste dage og tidspunkter – gerne om formiddagen, hvor børnene ikke er for trætte. Husk at orientere forældrene om dage og tider for den dialogiske læsning, så de kan sørge for, at deres børn får mulighed for at deltage i alle tre oplæsninger.

Inden du går i gang

Lær bogen godt at kende

Kend historien godt og øv dig i at læse op

Forbered dig på oplæsningen eller fortællingen af historien ved selv at læse bogen højt nogle gange, så du kender historien godt. Øv dig i at

læse op med indlevelse og med en tydelig udtale af især fokusordene. Det bliver ekstra sjovt for børnene, hvis du kan læse med forskellige stemmer (høj, dyb, svag, stærk, osv.). Prøv om du kan få din stemme til at passe til de personer og dyr, som er i historien. Så vil din stemme forstærke børnenes oplevelse af bogen.

Understreg fokusord

Det er en god idé at sætte streg under fokusordene i bogen (fokusordene er angivet i bogfolderen til bogen). Så kan du bedre betone dem, når du læser op.

Planlæg dit sprogudviklende arbejde

Fokusord

Læs bogfolderens vejledning til at arbejde med fokusordene grundigt, så du selv kan arbejde med ordene på lignende måde sammen med din børnegruppe.

Spørgsmål

Læs bogfolderens forslag til spørgsmål til bogen. Udvalg nogle af dem og/eller lav selv spørgsmål, som passer til din børnegruppe. Skriv dem i kort form, så du kan bruge dem som stikord til dialogen om bogen.

Literacy-udviklende lege og aktiviteter

Læs forslagene til de literacy-udviklende lege og aktiviteter. Vælg mindst én aktivitet under hver af overskrifterne: Ordforråd, Lydlig opmærksomhed, Sproglig rytme og ords lydige udtryk, Sprog i aktiviteter med krop og bevægelse, Sprog i aktiviteter med digitale medier, Sprog i sociale og personlige kompetencer, Sprog i kreative aktiviteter. Du må selvfølgelig gerne vælge flere aktiviteter under hver overskrift. Vær opmærksom på, om du skal medbringe ekstra ting til de aktiviteter, du vælger.

Medbring

Tjek listen i bogfolderen

I hver bogfolder finder du på første side en liste over genstande og billeder, som du med fordel kan have med til den dialogiske læsning. De kan bruges til at understøtte børnenes forståelse af fokusordene.

“Taletegn”

Det er vigtigt, at børnene lærer de kommunikative samtaleregler – dvs. at de lærer at vente på tur og at kunne lytte til andre, så de ikke taler i munden på hinanden. Måske kan du indføre et tegn fx et særligt tegn

med din hånd - så børnene er klar over, hvornår det er deres tur til hhv. at tale og lytte.

Gode ideer

Fælles refleksion og sparring i personalegruppen

Det kan være en god ide at lave en fælles refleksion over arbejdet med hver bog og bogfolder. Fx kan det være givende at tale om fokusordene, deres betydning og brug, og personalegruppen kan lave fælles samlinger af ting mm. til arbejdet med hver bog.

Illustrationer af fokusordene

I kan lave jeres egne illustrationer af fokusordene. Med iPad eller digitalkamera kan I tage billeder eller små filmklip, som viser fokusordene. Læg dem på Famly (forældreintra i Fredensborg Kommune), så forældrene kan se dem og bruge dem derhjemme sammen med deres børn. Vær lige opmærksom på, om alle børn må filmes.

Synliggør fokusordene

I kan skrive fokusordene på et sted i børnehaven, hvor både børn og forældre kan se dem – gerne sammen med en illustration af hvert fokusord. Fokusordene bør stå både på dansk og på børnenes modersmål. I kan evt. bede forældre med et andet modersmål end dansk om at skrive ordene på deres modersmål. Det kan være en god anledning til, at børnene bliver opmærksomme på forskellige skriftsystemer.

Udstilling

I kan lave en udstilling med de bøger, som I læser i Sproggaven, så de kan inspirere både børn og forældre. Gør bøgerne tilgængelige, så børnene selv kan se i bøgerne og sammen med deres forældre. Udstil også de kreative arbejder, som børnene har lavet i forbindelse med bøgerne. Placer jeres udstilling i børnehøjde.

Forældrematerialer

I kan udstille forældrematerialer til bøgerne og andre relevante forældrehenvendte materialer om sprogudvikling og dialogisk læsning. Udtænk gerne, hvordan de digitale platforme fx Famly (forældreintra i Fredensborg Kommune) og Facebook, kan bruges til dette. Se evt. idé ovenfor i punktet Illustrationer af fokusord.

Informationsmateriale til forældre

Whitehursts forskning viser, at dialogisk læsning har størst effekt, når forældrene læser på samme måde for deres børn. Derfor vil der blive udarbejdet informationsmateriale til forældrene om dialogisk læsning.

Det er dagtilbuddets opgave at invitere forældrene til at læse sammen med deres børn. Det er også i dagtilbuddet, at man kan orientere sig om, hvor vigtig dialogisk læsning er for barnets sprogudvikling.

Ordliste

- **ARBEJDSHUKOMMELSE**
Den funktion, der hjælper os med at huske og behandle små mængder information i sekunder eller minutter, imens vi handler på dem. Fx bruger vi arbejdshukommelsen, når vi læser, regner eller følger en instruktion.
- **AUDITIV HUKOMMELSE**
At huske vha. høreindtryk.
- **LITERACY**
Færdigheder i at afkode, forstå og anvende talesprog og skriftlige tegn i en social sammenhæng. De skriftlige tegn er ikke kun bogstaver. De skriftlige tegn skal forstås meget bredt, så de er altså også fx tal, symboler, billeder og multimodale, interaktive og/eller visuelle tekstformer.
- **MEDLYD**
Bogstaverne er enten medlyde (= konsonanter) eller selvlyde (= vokaler). Selvlydene er a, e, i, o, u, y, æ, ø, å. Alle de andre er medlyde.
- **NUMERACY**
Børns opmærksomhed på anvendelsen af tal og former i deres umiddelbare omverden.
- **TAKTIL SANS**
At opfatte og mærke ved berøring
- **VISUEL HUKOMMELSE**
At huske vha. synsindtryk

Denne vejledning er en vejledning i den form for udvidet dialogisk læsning, der er udviklet ifm. projekt Sproggaven på dagtilbudsområdet i Fredensborg Kommune.

Folderen beskriver metoden generelt. Metoden konkretiseres i de bogfoldere, der udviklet til hver af de 13 bøger, som indgår i Sproggavens bogkanon.

Vejledningen er målrettet fagfolk og studerende, der arbejder og beskæftiger sig med 0-6 årige børns udvikling af sprog- og literacy-færdigheder.

Vejledningen er tilgængelig på www.fredensborg.dk og www.videnomlaesning.dk, hvorfra den frit kan downloades og kopieres/distribueres.

Ved at scanne nedenstående QR kode kan du se eksempler på arbejdet indenfor hver af de tre faser i den udvidede dialogiske læsning:

Fredensborg Kommune
Egevangen 3B
2980 Kokkedal
Tlf. 7256 5000
fredensborg@fredensborg.dk

